

MÉLTÁNYOSSÁG
politikaelemző központ

Paár Ádám

Churchill, a realista brit és európai

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Winston Churchill talán kakukktojásnak tűnik az európai alapító atyákról szóló sorozatban, hiszen általában a brit birodalmi érdekek védelmezőjeként, így a brit szuverenitás képviselőjeként tartjuk számon. Ám Churchill az Európai Egyesült Államok gondolatának fölvetésével bátorítást adott a francia-német szövetségnek.

Hónapok óta vizsgáljuk az Európa alapító atyái sorozat keretében azokat a személyiségeket, akiket méltán illet figyelem azért, hogy hozzájárultak az európai egység gondolatához. [Jean Monnet](#), [Robert Schuman](#), [Konrad Adenauer](#) és [Altiero Spinelli](#) mellett említhetjük Winston Churchillt.

Nem Winston Churchill kétszeres brit miniszterelnök (1940-45, 1951-55) az olyan államférfi, akire először asszociálunk az európai egység gondolatáról, dacára annak, hogy a II. világháború után fölvetette az Európai Egyesült Államok megalakításának a szükségességét (amely elvezetett az Európa Tanács 1949-es megalapításához). Ennek az ellentmondásnak a gyökere, hogy Churchill olyan államférfiként él a magyar történeti köztudatban, akit a brit birodalmi érdekek tántoríthatatlan képviselőjének szoktunk tekinteni: ha úgy tetszik, a közgondolkodás Churchillt az európai egység és a szuverenitás koordináta-rendszerben közelebb helyezi a szuverenitás értékéhez. A magyar kiadású történelemkönyvekben és tankönyvekben utalnak ugyan Churchill fölvetésére az Európai Egyesült Államokról, ott említik tehát az európai tiszteletbeli alapítók között, de elsősorban a Brit

Birodalom szolgálatát és a Hitler-ellenes, antifasiszta küzdelemben tanúsított brit hazafiságát hangsúlyozzák. Ráadásul Churchill haláláig kiállt a birodalom egysége mellett, szemben állt a gyarmatosítás-ellenes törekvésekkel, nem riadva vissza a kemény, akár kegyetlen módszerektől sem, Írországtól Irakon keresztül Indiáig. Vagyis Churchill bizonyos perspektívából – angol nacionalista nézőpontból – a birodalmi gondolat képviselője, egy, a nyugat-európaiaktól eltérő külön út hirdetője.

Más nézőpontból Churchill mégis szimbolikus és ezért hiteles propagálója volt az európai egység gondolatának. A két diktatórikus eszme, a hitlerizmus és a szovjet kommunizmus, amelytől féltette Európát és a Brit Birodalmat, egyaránt a kontinens lerombolásával fenyegetett. Churchill zsenialitása, hogy fölismerte Nagy-Britannia és Európa egymásrautaltságát, illetve azt, hogy Európa bármilyen diktatórikus átformálása hosszú távon fenyegeti a birodalom létét. Hitler szándékában nem állt Nagy-Britannia és a birodalom elfoglalása: megelégedett volna azzal, ha Anglia elismeri az új Németország vezette új Európát. Két hatalom lehetett volna: Anglia (tengeri hatalomként) és Németország (kontinentális hatalomként). Aztán 1945 után Sztálin ugyancsak azzal számolt, hogy két hatalom lehet csak Európában: Anglia (tengeri hatalomként) és a Szovjetunió (kontinentális hatalomként). Minden más európai állam hadseregének meg kellett volna szűnnie a szovjet diktátor elképzelése szerint. Sok angol számára, ahogyan az 1930-as évek végi Chamberlain-féle megbékéltetési politika tanúsítja, ezek reális opciók voltak, és nem fenyegették

közvetlenül Anglia szuverenitását. Churchill azonban tovább látott az angol közvélemény és a politikai elit nagy részének orránál, és kezdettől szemben állt mind a német, mind a szovjet törekvésekkel. A szuverenitás védelmét összekötve látta Európa érdekével. A kontinens békéje a brit status quo őrzője. Ezért nem lehet megengedni egyetlen szárazföldi hatalomnak sem azt, hogy megváltoztassa – főleg erőszakkal – a kontinens rendjét. Az ugyanis mindenképpen a szigetország szuverenitásának hosszú távú veszélyeztetéséhez vezet, ha nem a közeli, akkor a távoli jövőben.

A brit külpolitikának a spanyol örökösödési háború (1701-1713) óta rendíthetetlen jellemzője a status quo megőrzése mindenáron. Nagy-Britanniának 300 éve alapvető célja, hogy egyetlen szárazföldi hatalom se nőjön a többiek feje fölé. Az első 150 évben Franciaország jelentette ezt a hegemoniára törekvő hatalmat, az utána következő 150 évben Német-, majd Oroszország, illetve az utóbbi nyomába lépő Szovjetunió. S legutóbb a Brexit támogatói megpendítették, hogy a francia-német szövetség nagyon hasonló ezekhez, csak éppen az Európai Unión belül: ebben is egy francia-német hegemoniára törekvést láttak. Furcsa módon ezért a brit politika megengedő volt a közép- és kelet-európai és dél-európai országokkal szemben, beleértve ezek euroszeptikus mozgalmait, hiszen azok, angol nézőpontból, féket képeztek a francia-német hegemoniával szemben. Paradox módon a Brexit révén ezen országok euroszeptikusai elveszítették egy szimpatizánsukat az EU-n belül.

Churchill számára a fenti érték – a status quo – hasonlóan fontos volt, de adott helyzetben, 1945-ben világosan látta, hogy a kontinens újjáépítése és a Szovjetunió megnövekedett hatalmának ellensúlyozása csak egy egységes európai föllépés által lehetséges. Így a realista és brit szuverenitás-párti Churchill egy birodalmi nézőpont által eljutott a kontinens egységének gondolatáig. Amelyből viszont kivonta Nagy-Britanniát. Ugyanis elméletében az Európán kívüli területekhez kötődött: a gyarmatokhoz.

Alábbiakban Churchill beszédei alapján vizsgáljuk meg a brit államférfi gondolatait az európai egységről. A beszédek forrása: *Sohase engedjete! Winston Churchill legjobb beszédei*, amelyet unokája, Winston S. Churchill válogatott. Hipotézisünk szerint Churchill alapvetően brit birodalmi érdekekben gondolkozott (mondhatni: egy birodalmi szuverenista volt), ami szükségszerűen szemben állt az európai egység elmélyítésével. Ugyanakkor a status quo megőrzése miatt Nagy-Britanniának érdekében állt az európai egység megalakítása, amely kiváltotta a szárazföldi birodalmat Európa helyén, és azzal, hogy leszorította a nacionalizmusokat, Nagy-Britannia számára békét és biztonságot teremtett.

Churchill, a szocializmus és a németkérdés

Az alábbiakban Churchill háborút követő politikai beszédein keresztül mutatjuk be, Churchill milyen érvekkel támasztotta alá az európai

egység gondolatot, és terveiből mennyi valósult meg, őrződött meg a Szén- és Acélközösségben, majd az Európai Gazdasági Közösségben.

Az első, az európai egység gondolat szempontjából releváns beszéd 1945. június 4-én hangzott el, amelyben Churchill reflektált a Munkáspárt kiválására, amellyel a háborús koalíciós kormány fölbomlott, és bejelentette, hogy visszatér a pártpolitikához.

Churchill sajnálatát fejezte ki, hogy a Munkáspárt nem várta meg a Japán elleni háború befejezését. Miután jó szónokként tett tiszteletkört a Munkáspárt körül (amely nem kevésbé szólt a Munkáspárt hagyományos szavazói bázisa, a munkásság háborús áldozatvállalása előtti tisztelgésről), belevágott a baloldal dörgedelmes ostromozásába. Churchill megvádolta a Munkáspártot azzal, hogy a szocializmus azonnali bevezetésére törekszik. Ez, ha akarom, igaz volt, ha akarom, nem, attól függően, mit értünk adott földrajzi és kulturális környezetben a szocializmus szó alatt. A Munkáspárt célja alapításánál fogva a szocializmus volt, csak hogy ez mást jelentett a szigetországban, mint a Szovjetunióban. Az 1906-ban alapított Munkáspárt számára a szocializmus alapvetően a termelőeszközök köztulajdonba vételét jelentette, a párt 1918-as híres, azóta Tony Blair által eltörölt 4. cikkelye értelmében. Ez természetesen fölháborító gondolat volt a Konzervatív Párt tagjai és támogatói számára, akik elfogadták a társadalombiztosítás kiterjesztését, a jóléti állam egy szintjét, de soha nem fogadták el azt, hogy ehhez teljes köztulajdon szükséges.

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

Churchill fiatalokora óta támogatta a munkásokat védő egészségügyi és munkavédelmi törvényeket, de gyűlölte a szocializmust, amelyet egynek tekintett a magántulajdon és személyi szabadság eltörlésével. Manipulatív fordulatokkal egyenlőségjelet tett a szocializmus két értelmezése, az angol és a szovjet szocialista modell közé. Churchill kialakulásától fogva szemben állt az 1917-ben alakult bolsevik rendszerrel. Ahogyan 1919. április 11-én mondta, és e mellett a véleménye mellett kitartott haláláig: „A történelem összes zsarnoksága közül a bolsevik zsarnokság a legrosszabb, a legpusztítóbb, a legaljasabb.” (31.) Lényegében Churchill számára a szocializmus minden útja a rendőrállamhoz vezet. Miért mondjuk, hogy Churchill e beszéde már kapcsolódik az európai egység gondolathoz? Azért, mert bár látszólag belpolitikáról szól, valójában Churchillt bírálóiban külpolitikai, nemzetközi politikai érvek vezetnek, a konzervatív párti pártpolitikai logika mellett.

MÉLTÁNYOSSÁG
politikaelemző központ

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

A miniszterelnök nem állt ki még beszédében nyíltan az európai egység mellett, de a Munkáspárt kiválása a koalícióból már előrevetítette Churchill számára a harcot a szocializmus ellen – ami egyúttal a tegnapi szovjet szövetséges elleni harcot is jelentette. Nem szabad elvéteni a brit belpolitikai küzdelmek nemzetközi politikai környezetét. Ekkorra már elmérgesedett a viszony Churchill és Sztálin között. A brit miniszterelnök nem bízott a szovjet diktátorban. Ugyanakkor Churchillt elgondolkodtatta a német kérdés alakulása: Németország ipari leszerelése súlyos válságot és az érintett területen éhínséget okozott volna, amelyből csak a szovjetek profitálnának. Ugyanezen okból Churchill ellenezte a Németország teljes ipari leszerelését és három különálló mezőgazdasági területre történő fölosztását célzó 1944-es [Morgenthau-tervet](#), amelyet a névadó amerikai pénzügyminiszter dolgozott ki.

A tervezet a minden irányban megcsonkított Németország maradék területét három részre osztotta volna föl: egy északnémet államra, egy délnémet államra és egy ún. nemzetközi övezetre, amely utóbbi teljesen és örökre megszállás alá került volna. Utóbbi övezetbe tartozott volna a Ruhr-vidék és Kiel kikötője. A Saar-vidéket Franciaországhoz csatolták volna. Ha meggondoljuk, hogy az Európai Szén- és Acélközösség (ESZAK) létrejöttében a legdöntőbb motivációs tényező a Saar-vidék körüli német-francia feszültség föloldásának gondolata volt, akkor el tudjuk képzelni, hogy a Morgenthau-terv

alapvetően húzta volna keresztül az ESZAK megalakulását, s ezzel az európai egység története egészen másként alakul. Mindemellett egyéb korlátozások érvényesültek volna a német lakossággal szemben (a német munkaerő külföldi kényszermunkája, valamennyi külföldi német tulajdon elkobzása, az iskolák bezárása a németek átnevelését célzó programok kidolgozásának idejére stb.).

A kiszivárgott részletek hatására kialakult fölháborodás arra készítette Rooseveltet, hogy elhatárolódjon a Morgenthau-tervtől. Az amerikaiak és angolok nemcsak vagy nem minden esetben humanizmusból elleneztek a tervet, hanem azért, mert két veszélyt láttak: az elkeseredés vagy a német kommunisták karjába löki a társadalmat, vagy pedig a német sovinizmus és nácizmus újra föltámad valamilyen formában. A megoldást a megszállás biztosította volna, de ennek is volt veszélye: az amerikai és angol közvélemény nem kívánta, hogy a katonák beláthatatlan időre Németországban állomásozzanak. Azt is figyelembe kell venni, hogy a Brit Birodalmat gyarmati ellentétek feszítették (különösen Indiában és Palesztinában), és ezek leszerelése szintén igényelte a brit erőt, bár egyre kevésbé lehetett megakadályozni a birodalom egyes területeinek leválását.

Churchill beszédének elhangzása idején még mindig lebegett a németkérdés: mit kezdjenek a háború után Németországgal? Világos volt, hogy Németországot nem szabad elszegényíteni, hanem be kell illeszteni az európai rendszerbe, úgy, hogy örökre elejét vegyék a német

sovinizmus és militarizmus föltámadásának, ám egyúttal a kommunisták hatalomra kerülésének is. Ehhez a jövőben egy önmagát eltartani képes ország szükségeltett. Truman elnök végleg félretette a Morgenthau-tervet, és helyette a német megszállás kereteit, tartalmát és célkitűzését körvonalazó ún. JCS 1067 direktíva értelmében a német gazdaság lépésről lépésre történő helyreállítása került a középpontba.

A bel- és külpolitikai történések egyaránt befolyásolták Churchillt, hogy fölvegye a kesztyűt, és keresse a lehetőséget, hogy borsot törjön a szovjetek orra alá. Érdeemes tovább követni az eseményeket, mert Churchill ugyan elvesztette a soron következő választást, de mint az ellenzék vezére, mégis elégtételt érezhetett: politikáját igazolta az idő, mind a szovjet politika veszélyességére való figyelmeztetését, mind az arra adott reakciót illetően. Miközben a szovjet politika az éhező német lakosság elégedetlenségére apellálva kommunista fordulatot várt, Churchill számára győzelmet jelentett az, hogy az amerikai politika eltökélte Németország talpra állítását. 1948-ra egyesítették az amerikai, angol és francia megszállási zónákat, és Nyugat-Berlin szovjet blokádja (1948 június-1949 május), valamint az ennek ellensúlyozására kialakított angolszász léghíd fölgyorsította a nyugatnémet és keletnémet területek szétfejlődését. A nyugatnémet területek megmenekültek a kommunista uralom alá kerüléstől. Már csak a Saar-vidék körüli francia-német rivalizálást kellett rendezni ahhoz, hogy a két ország megbékélése megkezdődhessen utat adva a francia-német alapozású Európai Szén- és Acélközösség megalapításának.

A szuverenitás és a nemzetközi rend

1946. március 6-án hangzott el Churchill híres „vasfüggöny”-beszéde, miszerint „vasfüggöny ereszkedett le Európában”. Az egykori miniszterelnök, a Konzervatív Párt vezérszemélyisége a szovjetizált rendszer ostromozása mellett hangoztatta beszédében Anglia és az Egyesült Államok szövetségét. Beszélte az ENSZ felállításáról, és némi aggodalmat fogalmazott meg arról, vajon a szervezet képes-e garantálni a békét. E ponton a szuverenista aggodalma fogalmazódik meg: „mielőtt elhajítanánk az önfenntartáshoz szükséges nemzeti fegyverekészletek megbízható garanciáját, meg kell győződnünk arról, hogy templomunk nem futóhomokra vagy ingoványra, hanem a sziklára épült.” (364.) De Churchill nem gondolta azt, hogy a szuverenitás képes lenne ellensúlyozni a hatékony nemzetközi szervezetet. Szükség van nemzetközi szervezetre, de csak akkor, ha az hatékony, azaz képes megvédelmezni önmagát és tagállamait. Ezért javasolta, hogy „az Egyesült Nemzetek Szervezetét azonnal el kell kezdeni felszerelni egy nemzetközi fegyveres erővel.” (364.) Itt érdemes emlékeztetni arra, hogy a későbbi európai atyák – Jean Monnet, Robert Schuman – már ekkor is pártolták a gazdasági mellett egy [európai katonai, védelmi szervezet létrehozását](#) (az Európai Védelmi Közösséget 1954-ben a francia Nemzetgyűlésben a gaulle-isták és kommunisták közösen leszavazták), vagyis Monnet és Schuman pontosan érzékelték a Churchill által fölvetett aggodalmat.

Churchill föltette a kérdést, vajon „nem lenne-e összeegyeztethetetlen az Egyesült Államok és a Brit Nemzetközösség különleges kapcsolata a Világszervezet iránti elsőrendű fontosságú hűséggel”? (369.) A válasza az, hogy nem, és példaként utal a nemzetközi együttműködés hatékony példáira: az Egyesült Államok és Kanada között fennálló állandó védelmi egyezményre (noha a két ország viszonya korántsem volt felhőtlen), az 1384 óta létező angol-portugál egyezményre. Még a brit-szovjet segítségnyújtási szerződést sem ítélte el, sőt, kifejezi, hogy Nagy-Britannia örömmel vállalná a segítségnyújtást nem húsz, hanem akár ötven évre is. De beszéde nagy része éppen arról szólt, hogy a szovjet politikában nem lehet megbízni, mert csak az erőt értik érvként.

Churchill szerint csak a nemzetközi együttműködés óvhatja meg a békét: „korábban a Béke Templomát említettem. Ezt a templomot az összes ország munkásainak kell felépíteniük.” Sőt, föltette a kérdést, „miért ne oszthatnák meg egymással szerszámaikat, hogy így növeljék egymás munkaerejét?” Ezek a szavak a nemzetközi együttműködésre irányulnak, de értelmezhetőek szűkebben, az európai országok és lakosaik közötti kapcsolatként. Ellenkező esetben, ha a világ országainak és társadalmainak nem sikerül kialakítani a Béke Templomát, az elpusztulás fenyegeti a világot. Churchill közvetlenül utal az atomháború lehetőségére: „visszatérhet a középkor, visszatérhet a tudomány csillogó szárnyán a kőkor, s ami most felmérhetetlen anyagi áldást záporoztathatna az emberiségre, annak teljes pusztulását

idézheti elő.” Ne felejtsük el, hogy a beszéd elhangzásától csak három évnek kellett eltelnie a szovjet atombomba előállításáig. Churchill azzal zárja beszédének e részét: „Ne hagyjuk sodortatni magunkat az események áráján, míg a végén késő lesz. Ha születik közöttünk olyan testvéri szövetség, amelyet leírtam, amelyből mindketten [ti. Nagy-Britannia és az Egyesült Államok – P. Á. megjegyzése] külön erőt és biztonságot meríthetünk, akkor tudassuk-e tényt a világgal, és azon legyünk, hogy ez megerősítse és még szilárdabbá tegye a béke alapzatát. Ez a bölcsesség útja. A megelőzés jobb, mint a kúra.” (370.) Bár még egyelőre nem európai keretről beszélt, Churchill szavaiból egyértelműen kicsendül az aggodalom a megosztottság miatt, és az a törekvés, hogy véget kell vetni a nemzeti megosztottságoknak.

Az Európai Egyesült Államok

Churchill leghíresebb beszédét az új kívánatos európai rendről 1946. szeptember 19-én mondta el a Zürichi Egyetemen. A konzervatív államférfi – a rá jellemző pátosszal – előbb Európa méltatásával kezdi beszédét, kiemelve az európai kontinens erényeit, amelynek áldásait népei élvezik: „Ez a nemes kontinens, amely egészében véve a föld legszebb és legműveltebb régióit foglalja magában, amely mérsékelt és egyenletes éghajlatot élvez, otthonául szolgál a nyugati világ összes nagy szülőfalujának. Ez a keresztény hit és keresztény erkölcs forrása. Innen ered a régi és modern idők kultúrájának, művészetének, filozófiájának és tudományának jelentős része.” (378.)

Manapság a konzervatív, jobboldali politikusok hivatkoznak a keresztény szellemi alapokra. Régi romantikus gondolat, amely a német [Novalisig \(eredeti nevén Friedrich von Hardenberg\)](#) vezethető vissza, hogy Európát a kereszténység egyesítette, és addig tart Európa, ameddig a keresztény kultúrkör. Manapság ez utóbbi érv kevésbé állja meg helyét (a kereszténység súlypontja ha nem is szellemi, de demográfiai tekintetben átkerült Európából a globális Délre), ám kétségtelen, hogy a keresztény vallás és azon alapuló kultúra adott egy egységes karakter a kontinensnek. Churchill nem részletezte ezeket a szellemi örökségeket (a kolostorok civilizációt fenntartó szerepe a kora középkorban, az írásbeli műveltség, amely a kolostorokból indult, a szerzetesek által közvetített új munkaeszmény, politikailag a [„két kard” elmélete](#), azaz a spirituális és világi hatalom szétválasztása). Churchill valószínűleg nem az idővel való takarékoság miatt nem ment bele a részletekbe, hanem azért, mert úgy vélte, hallgatósága tisztában van a kultúrhistoria fenti elemeivel.

Európa lakosai élvezhetnék a kedvező természet és éghajlat áldásait, ám „mégis Európában támadt azoknak a rettenetes nacionalista perpatvaroknak a sorozata, amelyeket a teuton nemzetek [ti. az indogermánok, áttételesen a németek, angolok, amerikaiak – P. Á. megjegyzése] kezdtek, és amelyek a huszadik században, a mi életidőnkben is tönkretették az egész emberiség békéjét, elcsúfították kilátásait.” (378-379.) Churchill a jelent a kilátástalanság, nyomor és elégedetlenség, valamint kicsinyes viszálykodás korának látja: „ezt

kapták az oly sok ősi államba és nemzetbe tömörült európaiak, ezt kapták a germán hatalmak azzal, hogy darabokra tépték egymást, s közel s távol mindent elpusztítottak." (379.) Ám a miniszterelnök a pesszimista mondatok után rögtön fölcillant egy reménysugarat az „Európai Család újjáteremtésére”, ez pedig az „Európai Egyesült Államok”. Churchill utal az akkor már majd két évtizede létező Páneurópa-mozgalomra és megnevezi az európai egység előfutárjaiként [Richard Coudenhove-Kalergi gróf](#) és [Aristide Briand](#) hatszoros francia miniszterelnök neveit. Emellett a szónok utalt két modellre. Az egyik a Népszövetség. Bár sokan bírálták a Népszövetséget (maga Churchill is), mondván, hogy gyenge, és nem volt képes megálljt parancsolni a háborús agresszoroknak, most úgy mutatta be, mint olyan intézményt, amely helyes alapokra épült. Churchill szerint a Népszövetség azért bukott meg, mert a benne lévő államok lemondtak azon elvek képviseléről, amelyre a szervezet épült.

Emellett Churchill nem lett volna a birodalmi politika képviselője, ha nem ajánlotta volna modellként a Nemzetközösséget a kontinens lakosai számára. Ehhez két megjegyzést kell tenni. Egyrészt Churchill nem vette figyelembe, hogy Nagy-Britannia és gyarmatai kapcsolatrendszere nem hasonlítható teljesen ahhoz a viszonyhoz, ami a különböző európai államokat egymáshoz köti. A Nemzetközösség esetén egy mag-kultúráról beszélhetünk (angol mint hivatalos nyelv, az angol jogrendszer), az európai országok mindegyike azonban saját

történelmi hagyományokkal, saját közigazgatással rendelkezett. Másrészt 1949-ben Írország kilépett a Nemzetközösségből, vagyis éppen egy európai ország választotta a szuverenitást, a nagyobb politikai egységben való részvétel helyett.

Churchill ismét visszatért Németország sorsára. Kifejtette, hogy Németország rettenetes bűnöket követett el, de a megtorlásnak egyszer véget kell érnie, sőt Churchill, vitatható módon, javaslatot tett a „felejtés aktusára”. Konrad Adenauer német kancellár szintén abban volt érdekelt, hogy a világ mielőbb a felejtés fátylával vonja be a náciizmus és a holokauszt emlékét. Ugyanakkor nehéz lett volna felejtést parancsolni mindössze másfél évvel az európai hadműveletek, és alig egy évvel a világháború befejezése után. Adenauer környezetében előbb-utóbb fölbukkantak egykori nácik, nem beszélve, hogy a jogászok karban, az üzleti és tudományos életben a nácik – a legjobban kompromittálódott figurák kivételével – megőrizték pozíciójukat. Churchill jószándékához nem fér kétség, ráadásul, mint utaltunk rá, a német gazdaság helyreállítása és Németország mielőbbi integrálása az európai népek közösségébe közös érdek volt, amely beleilleszkedett Churchill antikommunista és szovjetellenes politikájába, ám mindenképpen előresietett a náciizmus bűneivel szembeni igazságtételhez és az áldozatok hozzátartozóinak igazságérzékéhez képest a felejtés ajánlásával.

Churchill ezt követően egy olyan gondolatot fogalmazott meg, amely a beszéd hallgatósága körében újdonságnak hatott. Ez pedig a francia-német szövetség: „Az európai család újratemtésének első lépése Franciaország és Németország partneri viszonya kell, hogy legyen.” (382.) Csak emlékeztetünk arra, hogy a háború alatt Jean Monnet és Charles De Gaulle kidolgozták a Brit-Francia Unió tervezetét, majd 1949-ben Adenauer a Saar-vidék körüli válság megoldására javaslatot tett egy francia-német unióra (nem véletlen az eltérés: míg a Brit-Francia Unió egy konkrét név volt, addig Adenauer nyitva hagyta az utat a szövetség elnevezésére). Adenauer merített Churchilltől is, majd Jean Monnet volt az, aki konkretizálta a tervet, és kidolgozta a szén- és acélforrások ellenőrzésének részletét.

Churchill adós maradt a terv részleteivel. Látszik, hogy nem gondolta végig a tervezetet. Mint mondta, „nem kívánok részletes programot adni több százmillió embernek, akik boldogok és szabadok akarnak lenni”, mert „ha ez az óhajuk, csak ki kell mondaniuk, és bizonytalannal meg lehet találni az eszközöket, fel lehet állítani a gépezetet, amelyek révén ez az óhaj valóra válik.” (382.) Nem tudjuk, Churchill olvasta-e Friedrich Hayek *Út a szolgáshoz* című 1944-es könyvét, amelynek utolsó fejezetében Hayek szintén megpendítette röviden a német-francia szén- és acélforrások egyesítését.

Végül Churchill kifejtette, hogy az ENSZ égisze alatt meg kell teremteni az Európai Egyesült Államokat, amelynek első lépése egy „Európa

Tanács létrehozása.” Ennek megalapítása végül 1949-ben történt meg. S jogos a kérdés: milyen szerepet szánt ebben az európai projektben Nagy-Britanniának? Churchill birodalmi érdekek alapján politizált, ezért nem kívánta alárendelni a brit szuverenitást egy európai szervezetnek. Valójában a kontinens államai számára ajánlotta megoldásként, a béke biztosítékeként az Európai Egyesült Államokat, ami egyúttal garantálta volna a brit status quo-t is. Hiszen ha létrejön egy ekkora, demokratikus berendezkedésű, és gazdaságilag egységes integráció, az több előnnyel járt: véget vet a Németország általi majd hetvenéves fenyegetésnek, Franciaország és Németország összebékülése és közös munkálkodása pedig nemcsak a békét biztosítja, és azt, hogy angol katonák többé nem halnak meg kettejük háborújában, hanem azt is, hogy ez a két kontinentális hatalom kiegyensúlyozza, mintegy blokkolja egymást. S végül, egy ilyen integráció, ha gazdaságilag sikeres, és megteremti a polgárai számára az életszínvonalat, kihúzza a szovjet és kommunista fenyegetés méregfogát.

Nagy-Britannia milyen szerepet vállalt volna az Európai Egyesült Államokban? Semmilyen. Pontosabban azt, hogy „barátja és támogatója legyen az új Európának”. (383.) Vagyis tévednek azok, akik Churchill beszédéből a brit belépést olvasták ki. Churchill mindig úgy vélte, hogy a Nemzetközösség megfelelő keret Nagy-Britannia számára. Az egységes Európát nem a briteknek, hanem a többi európai népnek, de mindenekelőtt a franciáknak és németeknek ajánlotta. Manapság, amikor a Brexit kritikusai sokszor érvelnek Churchill-lel,

figyelembe kell venni, hogy Churchill nem volt híve a brit szuverenitás csorbításának, de híve volt Nagy-Britannia és az Európai Egyesült Államok barátságának és stratégiai szövetségének. Mint ahogyan az Amerikai Egyesült Államokkal való stratégiai szövetséget is folytatni kívánta. Az Egyesült Államok, a Nemzetközösség és az Európai Egyesült Államok együtt alkották volna a nyugati világ gerincét, egy ellensúlyt a Szovjetunióval szemben. Az Európai Egyesült támogatásából azonban nem következett Nagy-Britannia részvétele az európai integrációban.

A különleges kapcsolat

Churchill számára az angolszász világ egysége volt a legfontosabb. Ez nemcsak realista politikai, hanem érzelmi kérdés volt. Általában Churchillhez és Roosevelthez szokás kötni az amerikai-angol különleges kapcsolatot. Ennek története előzményei hosszabbak, így Churchillnek már volt mire támaszkodnia. Tudjuk, hogy az Egyesült Államok és Nagy-Britannia viszonya az amerikai függetlenségi háborút (1775-1783) követő évszázadban nem volt éppen barátinak nevezhető. 1812-14-ben új háborút vívott a két ország, amelyben először és mindeddig utoljára fordult elő, hogy ellenséges sereg foglalta el Washington, és fölgyújtották a várost (megtorlásul az amerikaiak torontói hasonló akciójára).

A 19. század végén a két ország közötti kapcsolatok normalizálódtak. Kulturális téren nem volt ellentét, hiszen az Egyesült

Államokban a nyelv, a kultúra alapja, valamint az elit nagy része angol volt. Rudyard Kipling angol regényíró üdvözölte a századfordulón az Egyesült Államok belépését a gyarmatosító hatalmak sorába. A 20. század elején fölvetődött a két ország közötti vámunió gondolata. Az I. világháború idején az amerikai társadalom megosztott volt: az írek és németek nem lelkesedtek Nagy-Britanniáért, és az amerikai Középnugaton mindig maradt némi britellenes érzület. Ám a német tengeralattjáró-háború átfordította a társadalom hangulatát. A két háború között utoljára az izolacionizmus (elzárkózás) politikája győzött amerikai földön, ám az 1930-as évek végétől Roosevelttel mindinkább igyekezett rávenni a társadalmat arra, hogy vegye észre a tengelyhatalmak (náci Németország, Olaszország, Japán) jelentette veszélyt. Churchill a háború alatt és után mindig emlékeztette az amerikaiakat az angolokkal való sorsközösségre, amely a közös kultúrán, közös nyelven, közös életmódon és hagyományokon alapul. A két ország pénzügyi rendszere mindinkább összeszerveződött.

A brit politikus meghatózott, amikor 1963-ban a Kongresszus határozata alapján John F. Kennedy elnök megadta Churchillnek az Egyesült Államok tiszteletbeli polgára címet. Az ekkor már 88 éves Churchill rossz egészségi állapota miatt nem tudott részt venni a tiszteletére rendezett ünnepségen. Fia, Randolph képviselte az idős politikust, aki emlékeztetett arra, hogy családi szálak fűzik az Egyesült Államokhoz anyja, Jeanette Jerome révén, aki Észak-Amerikába emigrált francia hugenották leszármazottja volt.

Churchill levelében fölidézte a magánéleti szíriát, amely összekötötte az Egyesült Államokkal, „e hatalmas és jóakarátú nemzettel”. Kifejtette, hogy „e viharokkal és tragédiákkal terhes évszázadban nagy elégedettséggel gondolok népeink egymáséba fűződő előrehaladásának állandó tényezőjére. Összefogtunk, és ennek köszönhető, hogy a szabad világ ma is él.” (420.)

Nem volt mindig feszültségmentes Churchill és az Egyesült Államok viszonya. A második miniszterelnöksége alatt az amerikai politika keserűséget okozott Churchillnek. A konzervatív politikus csalódottan rádöbbsent, hogy az amerikaiak nem támogatják a gyarmati rendszer és a Brit Birodalom fönmaradását. Churchillben sok amerikai politikus egy vén gyarmatosítót látott, akin túllépett az idő. Meg aztán ott volt a hidegháborús fegyverkezés kérdése. Churchill megijedt a hidrogénbomba erejétől, és mindinkább aggodalommal figyelte a fegyverkezési versenyt, ami viszont a washingtoni katonai szakértők szívügye volt. Elutasította az 1950-es évek amerikai kardcsörtető propagandáját. Az már apró kis iróniája a sorsnak, hogy éppen egy ír származású amerikai elnök adta meg a tiszteletbeli amerikai polgár címet a volt brit miniszterelnöknek, aki haláláig ragaszkodott gyarmatosítás-párti nézeteihez, és aki fiatalkorában, hadügyminiszterként paramilitáris alakulatokat ([Black and Tans](#)) szervezett az ír függetlenségi háború idején (1919-1921), amelyek nem riadtak vissza a civilek terrorizálásától sem.

Brit vagy európai? Szuverenista vagy föderalista?

Mi volt Churchill viszonya az európai egységhez? Támogatta a nyugat-európai egységet, de Nagy-Britannia nélkül. Megfontolásai között a status quo-őrző, realista brit külpolitika és a pragmatizmus érvei egyaránt megtalálhatóak. Úgy vélte, hogy a kontinensen a béke záloga a francia-német szövetség. Miután Francia- és Németország kimerítették egymást, nem jelentenek reális fenyegetést Nagy-Britanniára. Együttműködésük viszont nélkülözhetetlen az új fenyegetés, a Szovjetunió föltartóztatásához. Egyúttal az európai egység lehet a kulcs Németország integrálásához a demokratikus népek családjába. Az 1950-es években az európai életszínvonal növekedett, ami igazolta Churchillt.

Churchill nyilvánvalóan nem volt abban az értelemben európai alapító atya, ahogyan ezt a jelzős szerkezetet illeszthetjük a sorozat korábbi részeiben megismert [Jean Monnet](#)-ra, [Robert Schuman](#)ra és [Konrad Adenauer](#)re. Gyakorlatiassága Monnet-hez, a keresztény örökség hangsúlyozása Schumanhoz teszi hasonlónvá, de karakterében különbözött tőlük. Egyrészt Churchill nagyobb keretben, a Brit Birodalomban gondolkozott, és ehhez az európai területeken túlnyúló földrajzi egységhez volt lojális.

Másik nagy különbség a meghatározó, karakterformáló táj. Monnet, Schuman és Adenauer kapcsán említettük, hogy

valamennyien valamilyen értelemben a társadalmuk perifériájáról érkeztek, és szocializációjukban a külföldi hatásoknak nagy szerepe volt. Schuman eleve többes kötődéssel rendelkezett, mert Luxemburgban született, apja révén Lotharingiához, anyja révén Elzászhoz kötődött. Mindhármukat ambivalens viszony fűzte a nemzetállamokhoz. Adenauer mindig jobban kedvelte a francia kultúrát, mint Berlint, a Rajna-vidéket leigázó poroszok fővárosát. Adenauer esetében a legmélyebb az ellenszenv a központi hatalommal szemben, beszédeiben gyakran vádolta Poroszországot, hogy az elporoszosítás vezetett a német militarizmushoz, és ezáltal a hitlerizmushoz. Monnet hosszan ecsetelte, hogy mennyire kitágította a horizontját a nagy-britanniai tartózkodás, az angolszász világgal való megismerkedés. A brit kultúrával való megismerkedésnek tulajdonította a világra nyitottságot, amelyhez képest gyakran panaszkodott – legalábbis emlékiratában – a francia politika és társadalom bezárkózó hajlamára, provincializmussal vádolta a francia politikát, és ebből vezette le mind a politikai kultúra, mind a gazdaság nehézségeit, mind a II. világháború idején a Francia-Brit unió tervének kútba esését. Churchill kivétel: ő a brit arisztokráciából származott, azaz mindegyik alapító atyához képest ő állt legközelebb a hagyományos vezető elithez. Talán csak egy elemében volt kivételes a brit elit tagjaihoz képest: nyilván tartotta félig amerikai származását, és ezen alapon családilag is megértő volt az Egyesült Államok iránt.

Churchill mindig óvott a túlzott bürokratizmustól. Akik a Brexit pártján álltak, szívesen hivatkoztak arra, hogy Churchill és általában a konzervatív vezetők soha nem akartak egy európai szuperállamot, főleg olyat, amely alávetné a brit szuverenitást az össz-európai érdekeknek. Churchill idejében még messze nem terjedt ki akkora hatáskörre az európai egységes intézményrendszer, mint manapság, még az intézmények széles köre sem alakult ki. Azzal, hogy támogatta a francia-német szövetséget, bátorítást adott Monnet-nak, Schumannnak és munkatársaiknak. E tekintetben Churchill katalizátor tényezőt játszott az európai egység gondolatban.

